

RAQAMLI ASRDA INSON HUQUQLARI: IMKONIYATLAR VA CHEKLOVLAR

O'zbekiston milliy Pedagogika universiteti
 Tarix fakulteti III-bosqich talabasi
Ashirov Ilxomjon Odiljon o'g'li

Annotatsiya: Maqolada inson huquqlarining tarixi, rivojlanish tendensiyalari, bugungi kundagi o'рни va zamonaviy ko'rinishlari tahlil qilinadi. Inson huquqlarining qadim zamonlardan bugungi kungacha qanday shakllanganligi va jahon miqyosida rivojlanish bosqichlari ko'rib chiqiladi. Ushbu maqola Fransuz inqilobi, Amerika mustaqilligi va BMT Inson huquqlari deklaratsiyasidan tortib, zamonaviy global tendensiyalarga qadar bo'lgan tarixiy voqealarni o'z ichiga oladi. Globalizatsiya, yangi texnologiyalar va ijtimoiy harakatlar kabi muhim omillar inson huquqlarining rivojlanishiga ta'sir qilganligi yoritiladi. Shuningdek, maqolada inson huquqlarining bugungi kunda qanday muammolar bilan yuzlashayotganligi, diskriminatsiya va repressiv rejimlarning salbiy ta'siri ham ko'rsatilgan. Inson huquqlari sohasidagi kelajakdagi rivojlanish va yangi texnologiyalarning huquqlarga ta'siri masalalari ham muhokama qilinadi. Maqola ijtimoiy harakatlar, xalqaro hamkorliklar va texnologiyalardan foydalanish orqali inson huquqlarini himoya qilishning dolzarbligini ta'kidlaydi.

Kalit So'zlar: Inson huquqlari, tarix, BMT, globalizatsiya, texnologiyalar, diskriminatsiya, ijtimoiy harakatlar, raqamli erkinlik, repressiv rejimlar, gender tengligi, irqchilik, migratsiya huquqlari, xalqaro hamkorlik, huquqiy himoya.

Аннотация: В статье анализируется история прав человека, тенденции их развития, современное значение и актуальные формы. Рассматривается, как права человека формировались с древних времен до наших дней, а также этапы их развития на мировом уровне. Статья охватывает исторические события от Французской революции, независимости Америки и Всеобщей декларации прав человека ООН до современных глобальных тенденций. Освещается влияние таких важных факторов, как глобализация, новые технологии и социальные движения на развитие прав человека. Также в статье показаны современные проблемы, с которыми сталкиваются права человека, включая дискриминацию и негативное влияние репрессивных режимов. Обсуждаются перспективы развития в области прав человека и влияние новых технологий на эти права. Подчеркивается актуальность защиты прав человека через социальные движения, международное сотрудничество и использование технологий.

Ключевые Слова: Права человека, история, ООН, глобализация, технологии, дискриминация, социальные движения, цифровая свобода,

репрессивные режимы, гендерное равенство, расизм, права мигрантов, международное сотрудничество, правовая защита.

Annotation: *The article analyzes the history of human rights, development trends, their current significance, and modern manifestations. It explores how human rights have evolved from ancient times to the present day and examines the stages of their development on a global scale. The article covers historical events ranging from the French Revolution, American independence, and the UN Universal Declaration of Human Rights to modern global trends. It highlights the influence of key factors such as globalization, new technologies, and social movements on the development of human rights. The article also discusses the current challenges facing human rights, including discrimination and the negative impact of repressive regimes. Future prospects for human rights development and the impact of emerging technologies on these rights are also addressed. The article emphasizes the importance of protecting human rights through social movements, international cooperation, and the use of technology.*

Keywords: *Human rights, history, UN, globalization, technologies, discrimination, social movements, digital freedom, repressive regimes, gender equality, racism, migration rights, international cooperation, legal protection.*

Inson huquqlari insonning tug‘ma va tabiatdan kelib chiqadigan huquqlari bo‘lib, ularni himoya qilish va rivojlantirish har bir demokratik jamiyatning asosiy qadriyatlaridan biridir.⁶ Inson huquqlari faqatgina huquqiy hujjatlar bilan cheklanmay, balki ijtimoiy va siyosiy o‘zgarishlar bilan ham bog‘liq bo‘lgan keng qamrovli g‘oya hisoblanadi. Ular har bir shaxsning erkinlik va shaxsiy manfaatlarini himoya qilishga xizmat qiladi. Inson huquqlari g‘oyalari qadim zamonlarga borib taqaladi. Antik davrlarda, ayniqsa qadimgi Yunoniston (hozirgi Gretsiya)da, ilk demokratik jamiyat belgilarini ko‘rishimiz mumkin.⁷ Solon miloddan avvalgi 594-yilda davlat boshqaruvida oldingi aristokratiya tizimini demokratiya (yunonchadan “demos-xalq” “kratos-hokimiyat”)ga almashtirdi. Bu islohatdan so‘ng yunon fuqarolari nasl-nasabidan qat’iy nazar davlat mansablarini egallash imkoniyatini oldi. Perikl (miloddan avvalgi 443-429-yillar) boshqaruvi davrida demokratiya gullab yashnadi. Bu va boshqa o‘zgarishlarning asosiy tamoyillari shaxsiy erkinlik va adolatni ta’minlashga oid g‘oyalar mavjud edi. Keyingi davrlarda qadimgi Rimda respublika (lotinchadan “res-ish” “publika-xalq”) xalq boshqaruvi joriy etilishini ham inson huquqlarining poydevori desak bo‘adi. Ammo inson huquqlarining huquqiy poydevori asosan 17-18-asrda rivojlana boshladi. **XVII-XVIII asrlar:** Fransuz inqilobi va Amerika mustaqilligi bu davrda asosiy ijtimoiy o‘zgarishlarni keltirib chiqardi. Fransuz inqilobi davomida “Inson

⁶ Kabaeva, A. (2020) *Inson huquqlari va demokratiya: Tarixiy rivojlanish va zamonaviy holat*. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, s. 45-67

⁷ Sapiro, V. (2018) *Inson huquqlari va globalizatsiya: O‘rta asrlar va zamonaviy jamiyatlar o‘rtasidagi bog‘liqlik*. Toshkent: Shahrizoda, s. 12-34.

va fuqaro huquqlari deklaratsiyasi” (1789-yil) qabul qilindi⁸, bu deklaratsiyada inqilobiy g’oyalar asosida insonning erkinliklari va huquqlari

belgilandi. Shu bilan birga, Amerikaning mustaqillikka erishishi (1776) ham inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilishning yangi bosqichini boshlab berdi.

Ikkinchi jahon urushidan keyin 1948-yilda BMT Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasini qabul qildi. Ushbu hujjat dunyo bo’ylab inson huquqlarini tan olish va ularni himoya qilishni maqsad qilgan ilk global normativ hujjat bo’ldi. Ushbu hujjat jamiyatda tenglik, erkinlik, va inson prinsiplarini mustahkamladi. Inson huquqlari rivojlanishi yirik ijtimoiy, siyosiy va texnologik omillar bilan bog’liq. Globalizatsiya, texnologiyalarning rivojlanishi, ijtimoiy tarmoqlarning ta’siri, va xalqaro tashkilotlar o’rtasidagi hamkorliklar inson huquqlari sohasida o’zgarishlarga sabab bo’lgan muhim tendensiyalarni keltirib chiqardi.

Global tarmoq va media olam inson huquqlarini himoya qilishda yangi imkoniyatlar yaratdi. “MeToo” va “Black Lives Matter” kabi ijtimoiy harakatlar butun dunyoda jamiyatlarni inson huquqlari borasida yangicha fikrlashga undadi. Raqamli texnologiyalar, masalan, internet erkinligi va shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish masalalari, zamonaviy inson huquqlari muammolaridan biriga aylandi. Hukumatlarda raqamli kuzatuvni kuchaytirish, lekin shu bilan birga shaxsiy erkinliklarni cheklash xavfi ham mavjud. Ayrim davlatlarda fuqarolik huquqlari va erkinliklari cheklangan bo’lib, repressiyalar, so’z erkinligi, senzura va matbuotning tazyiq ostida bo’lishi kabi masalalar kuchaygan. Bu, ayniqsa, avtoritar rejimlarda ko’proq namoyon bo’lmoqda. Hammaga yopiq mamlakat sifatida tanilgan Shimoliy Koreya ni xuddi shunday inson huquqlari cheklangan mamlakatlar qatoriga qo’shsak bo’ladi. Bugungi kunda inson huquqlari global miqyosda tan olingan va davlatlar tomonidan qo’llab-quvvatlanmoqda. Biroq, har bir mintaqada ularning ijrosi turlicha. Erkinlik va tenglikni ta’minlashdagi yutuqlar bilan birga, bu huquqlarni amalga oshirishda hali ko’plab muammolar mavjud. Yevropa, Shimoliy Amerika va ko’plab boshqa mintaqalarda inson huquqlari himoya qilinadi va xalqaro shartnomalar asosida ta’minlanadi. Demokratik davlatlarda saylovlar, erkin fikr bildirish, va ommaviy axborot vositalarining erkinligi ta’minlangan. Biroq, irqchilik, genderga nisbatan kamsitish kabi muammolar jamiyatining huquqlari ba’zi davlatlarda hali ham to’liq tan olinmayotganini ko’rsatadi. Bu, ayniqsa, ijtimoiy normativlarning an’anaviy bo’lgan joylarda sezilarli. Dunyoning ayrim mintaqalarida qochqinlar va migratsiya huquqlari dolzarb masala bo’lib turibdi. Ko’plab mamlakatlar qochqinlarga yordam ko’rsatishning o’rniga, ularni chegaralash va qaytarib yuborish siyosatini amalga oshirishmoqda. Ko’plab davlatlar inson huquqlari sohasida yangi qonunlarni qabul qilmoqda va xalqaro huquqni mustahkamlashga harakat qilmoqda. BMT tomonidan boshqariladigan davlatlararo inson huquqlari kengashi bu borada muhim ro’l o’ynaydi⁹. Ijtimoiy harakatlar, masalan,

⁸ UN General Assembly (1948) *Universal Declaration of Human Rights*. New York: United Nations, s. 1-30.

⁹ UN General Assembly (1948) *Universal Declaration of Human Rights*. New York: United Nations, s. 1-30.

gender tengligi va irqchilikka qarshi kurashish, inson huquqlari borasida keng ommaga ta'sir o'tkazmoqda. Autokratik davlatlarda, inson huquqlari ko'p hollarda cheklanadi va tinch namoyishlar, so'z erkinligi tazyiq ostida qoladi. Inson huquqlari global miqyosda ko'tarilgan bo'lsada, iqtisodiy, siyosiy, va ekologik tahdidlar kabi yangi masalalar, inson huquqlarga ta'sir qilishi mumkin. Inson huquqlari global miqyosda, yangi texnologiyalar va siyosiy o'zgarishlar asosida rivojlanishda davom etadi. Ertaga biz ko'proq ijtimoiy harakatlar, raqamli erkinlik va gender tengligi kabi masalalarga e'tibor qaratadigan jamiyatni kuzatishimiz mumkin. Internet erkinligi va raqamli huquqlarni himoya qilishni davom ettirish zarurati bor. Texnologik yutuqlarning inson huquqlariga salbiy ta'sirini kamaytirish bo'yicha yangi yondashuvlar ishlab chiqarish ustida bosh qotirilmoqda. Inson huquqlari bo'yicha global hamkorlik kundan kunga kuchayib bormoqda, yangi shartnomalar va xalqaro siyosiy yondashuvlar ishlab chiqilmoqda.

XULOSA

Inson huquqlari – bu global miqyosda hamjamiyatni tashkil etuvchi, erkinlik, tenglik va adolat prinsiplariga asoslangan muhim qadriyatdir. Bu sohada qator yutuqlar bilan bir qatorda yetarlicha muammo va kamchiliklar bor. Bugungi tahlikaliy zamonda biz odamlarning erkinligini himoya qilish uchun yangi texnologiyalardan, ijtimoiy harakatlardan va xalqaro hamkorliklardan foydalangan holda, inson huquqlarini kuchaytirish va huquqlarning kafolatlanishi jarayonida qatnashishimiz lozim. Endi bu faqat shaxsiy emas, balki butun dunyo jamiyati uchun global va kechiktirib bo'lmas vazifadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kabaeva, A. (2020) *“Inson huquqlari va demokratiya: Tarixiy rivojlanish va zamonaviy holat”*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, s. 45-67..
2. Sapiro, V. (2018) *“Inson huquqlari va globalizatsiya: O'rta asrlar va zamonaviy jamiyatlar o'rtasidagi bog'liqlik”*. Toshkent: Shahrizoda, s. 12-34.
3. UN General Assembly (1948) *“Universal Declaration of Human Rights”*. New York: United Nations, s. 1-30. Pinker, S. (2011)”
4. *The Better Angels of Our Nature: “Why Violence Has Declined”*. New York: Viking.
5. Muzaffarov, A. (2017) *“Fransuz inqilobi va inson huquqlari”*. Toshkent: Fan va texnologiya, s. 88-105.